

A TUDÁSRÓL 1.

* * *

Igazságokat tudunk, az igazat nem tudjuk, — ennyit tudunk.

„A tudniakarás és a magyarázatok utáni vágy soha nem vezet gondolkodói kérdéshez. A tudniakarás mindig egy olyan öntudat rejtett vakmerősége, mely egy maga kitalálta észre és annak az ésszerűségére hivatkozik. A tudniakarás nem azt akarja, hogy reménnyel vezettessék a gondolkodnivaló irányába.”¹

1.

Az archaikus kornak véget vető görög filozófiai kérdezés nem fogadja el magától értődőnek a mitikus hagyományt, mely isteni cselekményként, képszerűen mondja el a világ keletkezését. Maga a kérdés azonban természetesen megmarad, így a filozófiának saját magának kell megválaszolnia a *keletkezés* kérdését (miből lett a kozmosz), és a már fennálló kozmoszban a *változás* kérdését (miért és hogyan változik a kozmosz). Az előbbi a kozmogónia, az utóbbi a kozmológia területe. Az első filozófusok válaszai az *arché*, a kezdetet jelentő „ősvalami” (víz, levegő, tűz, apeiron) különböző meghatározásának formájában maradtak fenn.

Minket ezúttal nem a milétoszi filozófusok válaszkísérletei érdekelnek, hanem az, hogy miért nem elégedtek meg a hagyomány és a mítosz válaszaival. Ebben sem az, hogy mit találtak a mítoszi világértelmezésben elfogadhatatlannak, hanem az a *mozdulat*, hogy kritikusan szembehelyezkedtek a hagyománnyal; a *leválás* és a *szembehelyezkedés* mélyen emberi mozgása. Miért utasítja el valaki a hagyomány tanítását? Miért kezd az emberi gondolkodás új utat, midőn a vallási tekintély helyett a saját belátására akar támaszkodni, mégpedig *kizárólagosan*? — És milyen következménnyel jár ez magára a kérdezőre nézve? Megváltozik-e ember voltában? Miben különbözik a hagyomány elfogadója a filozófia kritikus gondolkodójától? Vajon az a mód, ahogy egyik is, másik is viszonyul tudásának tartalmához — az előbbi az átvett hagyományhoz, az utóbbi a saját jogú filozófiai kérdezéshez — kihat-e arra a módra, ahogyan megélik az emberlétet? — Alábbi vizsgálódásunk általánosítva a (vallási) hagyomány és a kritikai tudat problematikáját taglalja.

A hagyomány és a filozófia egyaránt a fennálló valóság értelmező feltárása, ill feltáró értelmezése. E feladatukat lényegileg azonos struktúrában — bár eltérő logikával — mozogva oldják meg. A kozmogóniának, akár mitikus, akár filozófiai, mindenképpen fel kell vennie valami elemi entitást, aminek aktivitásával magyarázza a látható világ keletkezését. A mitikus hagyományban az istenek ez az ősadottság, és cselekvésük nyomán áll elő a kozmosz; a filozófiai spekulációban a milétosziaknál az *arché*, amelynek mozgásával és módosulásával bontakozik ki az érzéki világ; és persze az is lehetséges, hogy magát a kozmoszt — ha nem is jelenlegi formájában, de létében, fennállásában — öröknek tekintik, s ekkor a kozmosz maga mutatkozik valamiként isteninek, amaz ősválóságnak, ami a mítoszban az istenség, a milétosziaknál pedig az *arché*.

¹ HEIDEGGER, MARTIN: *Útban a nyelvhez*. [»Helikon Stúdió« XV.] (Ford. Tillmann J. A.) Helikon Kiadó, 1991, 15. o.

Mivel a hagyomány is magyarázat, ezért a filozófia törekvése nem a hagyomány elutasítása — még ha a felszínen ekként jelenik is meg —, hanem a hagyomány *racionális rekonstrukciója*, amely az öntudatos emberi szellem kibontakozásának egyik foka. A rekonstrukció célja nem a tagadás, hanem a *megértés*.² Ennek a folyamatnak lehetnek tagadó f(r)ázisai, de végződik a hagyomány tartalmi tanításának immár öntudatos és racionális elfogadásában. Ebben az esetben a tudás tartalma azonos, de a *konstitúciója* más: a hagyomány tekintélyi elfogadását felváltja az értelem belátó elismerése. A folyamat eredménye nem *új tudás*, hanem *új tudó alany*. Az értelmi-kritikai folyamatban az ember önmagát teremti meg — amennyiben kibontakoztatja öntudatát —, szemben a mítosz és a hagyomány emberével, aki az istenek teremtménye: már tudatos, de még kevésbé öntudatos lény, pontosabban öntudata nem az istenekkel szemben, hanem azokra irányulva bontakozik.

A hagyomány embere és a racionális reflexió embere esetleg *ugyanazt* a tudást mondhatja magáénak, de mivel *másképpen* birtokolja — mert másképpen *viszonyul* hozzá —, ezért különböznek ember voltukban, abban a módban, ahogyan az emberlétet megvalósítják. A modern ember nem tudásának tartalmában különbözik lényegesen a mítosz emberétől, hanem abban a módban, ahogyan a tudásról gondolkodik, s ahogyan a maga szer(v)ezte tudást emberi lényegének alapjaként határozza meg.³

A mítosz a tudást egyedül az istenek tulajdonának tartja, melyből az ember legföljebb az égiek ajándékaként részesülhet kegyelmi kiválasztásban, vagyis nem az ember saját érdemei alapján, és még kevésbé természetéből fakadó jog szerint. Ha a tudás nem az ember alanyi joga, ami neki emberi természetéből következően kijár, akkor nem a tudás teszi az «ember»-t. A végső dolgok, ill. a dolgok végső természetét illető tudásról van szó. Ez kívül esik az ember birtokán, és az istenekre tartozik. Az ember képes megismerni a világot jelentő tárgyakat, dolgokat, de nem képes megismerni a világ alkotóit, csak akkor, ha az alkotók feltárják önmagukat, megmutatkoznak, és elmondják világteremtő tetteiket. — Ezzel szemben a *homo philosophicus* alanyi jognak és az ember legfőbb sajátosságának tekinti a mindenre kiterjedő tudást, beleértve a legalapvetőbb, az eredetre vonatkozó tudást is, amit nem kinyilatkoztatásként fogad el, hanem maga szerez, pontosabban határoz meg. Immár nem meghallgatja, hogy mi a világ alapja, hanem maga nevez meg alapot, s abból kiindulva gondolja el a világot. Nem az istenekre hallgat, hanem saját magára, illetve ha hall(gat)ja is az isteneket, saját mérlegelő döntése alapján fogadja meg szavukat.

2.

Manapság megszoktuk, hogy tudásunkat állandóan gyarapítjuk. Erre szüntelenül sarkallnak is bennünket szüleink biztatásától kezdve egészen a tudás állandó bővítésére buzdító társadalmi-politikai programig. Úgy tartják, a tudásban nincs semmi félelmetes, annál inkább a tudatlanságban és a babonában. A tudomány a kritikai kérdésnek köszönheti tudásának szédítő gyarapodását, annak a kíváncsiságnak, ami mindenre rákérdez, mindent megvizsgál, mindent felkutat, kikutat és átkutat. A tudományos kérdés semmi előtt nem áll meg, semmit nem hagy kérdészetlenül.

² Tempore auctoritas, re autem ratio prior est. — Időben a tekintélyé, a lényeg szerint azonban az észé az elsőség, mondja Ágoston (De ordine, II, 9, 26.)

³ Az emberlét megvalósításának módja nincs előzetesen meghatározva, hanem magának az embernek a kísérletezésén múlik. Egy-egy korszakos kísérlet *kulturális mintákba* rendeződik.

A tudományára méltán büszke modern ember megütközéssel látja, hogy van olyan tudásterület, ahol a tudományra jellemző elfogulatlan kérdezés nincs minden további nélkül megengedve. A hagyományos tudásmódok legjellegzetesebb képviselője, a vallás, ha nem is tiltja, mindenesetre korlátozza és szigorúan szabályozza a tudására irányuló kérdezést.

Szabályozás a tudományos kérdezésben is van — „módszer”-nek hívják —, és a tudomány társadalmi működését kutató szociológusok egyre világosabban látják a tudományos életben érvényesülő kompetencia-mechanizmusokat, melyek nem kevésbé szigorúak, mint a vallás esetében. De mégis szembeszökő a tudományos és a vallási tudásra irányuló kérdezés különbözősége, kivált az alapok tartományában. A fizikai alapkutatást végző tudós szuverén joga megkérdőjelezni bármit, amit a tudományos közösség elfogadottnak tekint. A kérdés nem tilos, sőt üdvözlendő és tudományos bátorságra vall. Ezzel szemben a vallási „alaptudás” — a «kinyilatkoztatás» — nem tárgya efféle kérdésnek. A szakértelem hiányára hivatkozó tiltás gyakorlatával a tudomány is él. A vallás azonban sokkal szigorúbban fegyelmezi a kérdezést: itt a tiltás zónája nem a tudás határán van, hanem már a tudáson belül.⁴

Vajon miért? Egyáltalán hogyan is állunk a tudással? Milyen a kérdezhető (tudományos) és milyen a kérdezhetetlen (vallási) tudás? Mit jelent az, hogy a tudás hatalom? Ha hatalom, nem kell-e tartani tőle? Biztos kezű hatalomgyakorló-e az ember, aki egyre gyarapodó tudásra tesz szert? És miféle tudás az, amit a magáénak mondhat?

3.

Először is megfontolandó, hogy maga a tudás mint tudás nem áll önmagában, nem azonos a modern ember gyarapodó ismeretanyagával. A tudás mindig *felelősséggel* jár: minél mélyebb, annál nagyobb felelősséget ró birtokosára. Vizsgáljuk ezt meg alaposabban!

A tudás révén az ember kapcsolatba kerül azokkal a létezőkkel, amelyek tudásának tárgyai. A tudott létezők nem pusztán *adatként* vannak a tudóban, mint a számítógép memóriájában, hanem a tudó létszerű kapcsolatba lép a megismert létezőkkel: a tudott dolgok a tudó *gondolkodásába* s ezzel *gondjába* kerülnek. Miért? Azért, mert a tudás befolyásolja a tudott létezővel szembeni viszonyt, a tudó vele kapcsolatos, őt érintő viselkedését, rá irányuló cselekvését. A tudás soha nem hagyja érintetlenül a tudó és a tudott viszonyát. Elvégre az ember azért törekszik tudásra, hogy annak alapján határozza meg cselekvését. Cselekednie pedig azért kell, mert a világban való léte nincs eleve meghatározva úgy, hogy elegendő lenne pusztán biofizikailag kódolt minták szerint működnie. A *cselekvés* megismerés nyomán nyert tudásra támaszkodó aktivitás, míg az ösztönökre épülő *működés* „tudását” nem előzi meg megismerés; az állat eleve „tudja”, adott körülmények között mit kell tennie.⁵ Mindkét esetben igaz azonban: a tudásban

⁴ A legismertebb tiltás az Édenkertben a gyümölcscsel szimbolizált tudásra vonatkozik. Jellegzetes teológiai példa a gonosz (Sátán) eredetének a kérdése (Vö. VISKY S. BÉLA: A Sátán-kérdés teológiai relevanciája avagy: Ordít-e az oroszlán, ha nincs? in: UŐ: *Bizalom a határon*. Teológiai esszék és tanulmányok. Koinónia, Kolozsvár, 2003., 100-169. o.)

⁵ S ha változnak a természeti körülmények, radikálisan megváltozik az állat: egy másik faj jelenik meg. Ez az állati „alkalmazkodás” radikális módja. Ezért úgy is fogalmazhatunk, hogy egy-egy állatfaj nem más, mint az egyetlen összefüggő természet egy-egy megnyilvánulási formája, konkrétója. Biológiai egyed és természeti környezet megkülönböztetése az ember önreflexiójából kialakított mintához igazodik. Az emberi individuum nem csupán biológiailag különül el, hanem lényegileg, ontológiailag. Az ember ugyanis nem tiszta természet, nem oldódik fel maradéktalanul a természetben. Nem biológiai változatossággal al-

már valamiként tényleges realizálása előtt megtétezik az aktus, az ember esetében a cselekvés. Az emberi tudás: *iniciatív-kezdeményező tett*. Előbb-utóbb minden tudás gyakorlattá válik, az elmélet cselekvést szül.⁶

Aki bővíti tudását, vállalnia kell, hogy tartalmának megfelelően gondolkodik-gondoskodik a tudásának fénycsóvjába került létezőkről, mégpedig tudása mélységének megfelelően. Aki gyarapítja tudását, gyarapodó gondot vesz magára. Ha ilyen a tudás igazi természete, vagyis az nem közömbös ismeret, hanem *cselekvő részvétel* a tudott dolog létében — olykor egyenesen döntés az illető dolog fennmaradásáról —, akkor a tudás a tudott létezők révén egyre inkább lefoglalja magának a tudó alanyt, akinek egyre több tudotról kell gondolkodnia-gondoskodnia, létéről döntenie. Ennélfogva a tudás a legkevésbé sem magánbirtok, hanem különleges *létszolgálat*. A tudónak jó gazda(g)ként szolgálnia kell mindazon létezők létét, amelyekről tudást birtokol, amennyiben tudása magát a létezőt ragadja meg. És abban az értelemben se magánbirtok a tudás, hogy aki lát, annak láttatnia, aki tud, annak tanítania kell. Ilyenformán a tudás teher és felelősség, birtoklása megfelelő létkapacitást feltételez. Ez az oka annak, hogy elsajátítása és hordozása, valamint gyakorlati kivitelezése szigorú feltételekhez van kötve (pl. szerzetesi kivonulás a „problémák világ”-ából, ami átvonulás a „szent tudás világ”-ába). [☞ [Tudas2](#)]

A tudás tehát felelős, azaz hordképes alanyt feltételez, aki kellő „léterővel” rendelkezik. A vallások azért tartják fenn a szent tudást az isteneknek, mert egyedül nekik van olyan létkapacitásuk, hogy a tudást megfelelően hordozni is tudják, s nem roppannak össze alatta.⁷ Továbbá egyedül az isteneknek van valódi, azaz lényegi, magát a létezőt megjelenítő tudásuk a létezőkről, így amikor tudásuk szerint bánnak velük, akkor nem tévesztik-rontják el őket. Ebben a vonatkozásban az istenek istensége abban áll, hogy cselekvőképességük megegyezik tudásukkal, míg az ember esetében a felelős tudás elmarad a cselekvőképesség mögött. Az ember sokszor még nem tud, de többnyire már cselekszik. Véges tudásának mindig megvan az a veszélye, hogy nem pontos, nem magát a létezőt tudja, annak valódi lényegében, hanem kevesebbet, vagy éppen tévedést tartalmaz, így, amikor tudása alapján cselekszik vele, elvétí a létező valódi létét, s elrontja, meghamisítja vagy elpusztítja.

Foglaljuk össze: A megismerés akkor teljes, ha a megismert dolog a megismerőnek a létét alkotja, létévé válik. Nem csupán tudomása van róla, hanem tudja. Tudni akkor tudunk valamit, ha az cselekvő létünkben is kifejti hatását. A valódi tudás nem felszíni ismeret, amivel érintkezünk, hanem mélyen beépülő lét, amit vagyunk. Ez áll a megismerés és lét izomorfiájának, a *lex mentis est lex entis* elvnek a hátterében. Csak az ilyen, létté vált tudás érdemli meg a valódi tudás nevet. A tudás felelős lét. — De vajon képes-e az ember önerejéből szert tenni lényegi tudásra, és felelősen elhordozni?

kalmazkodik a változó körülményekhez, hanem a megismerés elmélyítésével; arról nem szólva, hogy a legtöbb változást ő maga okozza. A megváltozott körülmények pedig nem az ember biológiáját alakítják át, hanem tudásának «világ»-át.

⁶ Ez az etikai tudásnál a legnyilvánvalóbb, bár manapság a legkevésbé világos. Amiként Cicero nyomatékosan kifejti a *Hortensius*-ban, a bölcsesség nem pusztán az „isten és emberi dolgok tudása”, hanem egyben erény, „az élet útja”. Aki nem tudja *lenni* az etikai parancsokat, az valójában tudni sem tudja azokat, legföljebb tud róluk. Egészen más tudni az óceán mélységéről, és elmerülni benne...

⁷ Gondoljuk csak meg, vajon a halandóság tudata/tudása könnyűvé vagy nehezzé teszi az ember életét? Nem azt tapasztaljuk-e, hogy e nyomasztó tudás/tudat elől igyekszik elmenekülni a mindennapok problémáihoz, hogy bele-feledkező a megoldhatóba el-feledkezzék a kikerülhetetlenről?

4.

A vallási hagyomány nem azért szorítja korlátok közé az egyéni kutatást és kérdezést, mert a papi kaszt a tudás monopóliumának birtoklásával akarja megőrizni hatalmát. A vallási hagyomány esetében olyan szent tudásról van szó, ami *létének alapjában* határozza meg az embert. Márpedig az ilyen létbiztosító, szó szerint alap(ot)vető tudást végzetes felelőtlenség lenne kitenni veszélyes-kockázatos kérdésnek. Az ember — végessége folytán, aminek tudatát a vallás radikalizálja — egyébként se képes a kinyilatkoztatott és a vallási hagyományban őrzött tudást teljes mértékben megérteni, minden mozzanatában racionálisan rekonstruálni, és amúgy sincs alanyi joga efféle tudásra, hanem az istenek döntése, hogy kit részesítenek benne és kit tartanak vissza ismeretétől. Ez a tudás tehát az *elfogadás*, nem pedig a kritikai vizsgálódás tárgya. Mindazonáltal az elfogadás maga is *teljesítmény*, noha nem egy „külső” — a hagyománytól, a kinyilatkoztatástól független — kritikai értelem aktivitása. A vallási tudás esetében az elfogadás nem intellektuális győzelem, hanem egzisztenciális *meghajlás*, ami egyszersmind közeledő-közelítő *odahajlás* a hagyományban rögzített tudáshoz. Erre azért képes az ember, mert *hajlékony* létező, aki *hajlik rá*, hogy tartósan elköteleződjék olyan tartalmak mellett, melyeket csak ebben a meghajló és ráhajló elfogadásban lehet kellően észlelni. Az ilyen, nem egyszerűen belátható tartalmak melletti elköteleződés nem béklyózza meg és nem teszi merevvé az embert, bár végletes hajladozása folytán erre is hajlamos. Aki odalép a fundamentumokhoz, az nem válik szükségképpen fundamentalistává, mert a fundamentumok helyesen észlelt beláthatatlan mélysége nem megszünteti, hanem a bennük rejlő tartalmak megkívánta figyelmes odahajlás állandó gyakorlása megőrzi és iskolázza hajlékonyságát.

Ez a hajlékonyság már csak azért is szükséges, mert a vallási fundamentumok nem nyugodt, békés tartalmak, hanem az ember számára a legviharosabbak, hiszen belőlük tör elő a dinamikus valóság: a világ és az ember mozgalmas élete. Az úgynevezett fundamentalizmus azért hamis vallás, mert pusztán sematikus képe van saját fundamentumairól, de nem merészkedik elég közel hozzájuk, ezért nem észleli felkavaró, viharos valóságukat. Félelme távol tartja tőlük, de egyben meg is dermeszti. Hajlíthatatlansága tehát valójában félelem bénította megmerevedés. Aki csakugyan közel lép az alapokhoz, és ki is akar tartani viharukban, annak nagyon is meg kell őriznie hajlékonyságát. Tudja ezt minden viharedzett hajós, — és mindenki, aki elég mélyen bemerészkedik a végtelen isteni óceánba. De az is elég, ha keresztényként egy magányos éjszakán, senkitől nem háborgatva, a közösségi szertartások szépen formált, a hangulatot vezérlő és a meditációt szabályozó rendjétől sem védve egyszer komolyan, ügyelve a szavak és mondatok jelentésére elmondja a Hiszekegyet, és megtapasztalja azt az orkánszerű valóságot, amit a hitvallás mondatai megidéznek. Itt vagy bamba lesz az ember — és akkor mindegy, mit mond —, vagy végletesen hajlékonynak kell lennie, ha ép akar maradni a végleges jelentések viharában, hogy nyitott szemmel rábízsa magát a szöveg erejére: ragadná magával oda, ahonnan jelentése fakad.

Az elfogadás tehát nem egyszeri aktus, hanem dolgos és folytonos tevékenység; azt jelenti, hogy az ember belép a hagyomány/kinyilatkoztatás közegébe, és annak perspektívájában lát — szükségképpen kritikusan, minthogy minden valódi látás egyszersmind osztályzás, rendszerezés, értékelés, egyszóval kritika. A kritika alapja magában a hagyományos tudásban rejlik, és ez a kritikai alap kizárólag a tudás elfogadásával sajátítható el. A vallási tudás *lefoglalja* a gondolkodó embert, s csak ezután, a lefoglalás mértékében nyitja meg számára a látás és a kritika lehetőségét. A lefoglalás/kiválasztás az embert átalakító igénybevétel, ami a parancs, a fogadalomtétel és az engedelmisség szi-

gorú követelményeként jelenik meg. A vallási tudást tehát nem képes az ember a maga erejéből megszerezni, de képes engedelmesen elfogadni, — ha hajlik rá, és meghajol előtte.

5.

Nincs ez másként a lényegi *filozófiai* tudás esetében sem. Noha itt az alapok nem «szent»-ként jelennek meg, de megközelítésük követelményrendszere nem kevésbé szigorú. Az alapra vonatkozó tudás elszánt, ugyanakkor készséges és engedelmes alanyt kíván, mert sokkal jelentősebb mértékben veszi igénybe, foglalja le az embert, mint holmi szakismeret. Míg ez utóbbi az ember tudásának csupán egyik összetevője, és inkább bizonyos létezőkre vonatkozó dologi-tárgyi ismeret, semmint magát a létet megidéző tudás, addig az alap-tudás nem elszigetelt ismeret, hanem minden részleges ismeret kötőeleme. Ennek az alaptudásnak az a sajátossága, hogy az ember végessége folytán nem birtokolható világosan és békésen, már csak azért sem, mert nem annyira tartalmi tudás, mint inkább a lényegekről nyerhető tudással szembeni *engedelmes viszonyulás*, és ennek a viszonynak a *tudatos vállalása*.

Az alapok felé tekintő ember egy roppant dimenzió vonzásába kerül. Ez a dimenzió nem tiszta és világos, hanem viharos, tele homályos és áttekinthetetlen belső terekkel. Aki ide merészkedik, annak minden erejét latba kell vetnie, és részben vagy egészében el kell hagynia a napi teendők világát. A végső kérdések dimenziójában nem nyugodalmas birtoklás várja. E veszélyes és nehéz terepen a megfelelő magatartás az állandó *készenlét*, szolgai figyelmes várakozás: hogyha az alap valamely gondolati küzdelem során megjelenik, figyelmes, fogadókész alanyt találjon. Mozgalmas, küzdelmes és elszánt ez a készenlét. A létezés alapjáról nem lehet kívülről informálódni; nem lehet a tevésevés szünetében röpké, üdítő kirándulást tenni a szépen formált lényegi kérdések gondolkodói arborétumában, végigsétálva egy-egy gondosan ápolt ösvényen, melyet formásra nyesett, ízlésesen megválogatott filozófiai kérdések-gondolatok szegélyeznek. Ezen a terepen a gondolkodás azonos a kérdezéssel, a kérdés a választ idézi meg, belőle fakad, mintegy az előhírnöke. Aki ezeket a kérdéseket-gondolatokat akarja kérdezni-gondolni, annak fel kell vennie a kérdés-gondolkodás kényszerítő formáját. Lépteit nem maga határozza meg, hanem a kérdés logikája, a kérdőjel görbülete vezérli, a gondolkodás szigorú fordulatai irányítják. Mert a lényegi választ megidéző kérdéseket nem lehet kívülről kérdezni, ezeket élni kell. A kérdések ívére hajló gondolkodó *élet* — az ember számára ez a lényegi *tudás*.

6.

Az eddigieket így mélyíthetjük el:

A tudás nem valaminek a birtoklása, nem adat, nem tárgyi ismeret, hanem *létmód*. A tudást nem birtokolni kell, hanem *lenni*. Ebben az értelemben minden létezőnek van egyfajta tudása, éppen annyi, amennyi a létezéséhez szükséges: *tud lenni*. A létező lét-tudásának mértékét a létező lényege határozza meg: annyit tudhat, amennyi a lényege által szabott lét/tudás kapacitása. A szénatom is tud lenni — szénatomként; a pitypang is tud lenni — pitypangként; de egyikük se tud többet — minek is tudna? —; ebben viszont nem szűkölködnek.

A létezés szükségleteit meghaladó tudás fölösleges, értelmetlen, mi több, veszélyes, mert olyan „teret” képez a létező körül, melyet maga a létező nem tud betölteni saját lényeggel, egyszerűen szólva nem tud vele mit kezdeni ill. nem tudja kezelni. Hiába bő-

vül tudás formájában egy létező *létkapacitása*, ha nem képes betölteni *létre érdemes* lényeggel, *létre-való* aktivitással. Ez a különleges probléma egyedül az embernél jelentkezik, kinek tartalmi tudása nem áll arányban létképességével, bizonyos értelemben többet tud, mint aminek gyarapító és hiteles megvalósítására képes. Tudása zavart okoz létében. Hogy tudásával az ember nem mindig tud mit kezdeni, illetve tudását nem mindig használja a »létre-való«-nak — klasszikus kifejezéssel: a «jó»-nak — a megvalósítására, az a mai ember egyik fájdalmas tapasztalata: tudni alkalmasint tud, csak éppen tudása szerint lenni nem tud; tudja a «jó»-t, de nem teszi (létezi), mert bár a tudáshoz elegendő, ám a tudás megkövetelte léthez kevés a lét-ereje, az *akarata*.

7.

Tudás és létkapacitás összefüggésének epikus ábrázolásaként értelmezhetjük a tudás fájának bibliai történetét. Nem valamiféle isteni önkény vagy irigység folytán tilos az embernek szakítania a fáról, hanem azért, mert ezáltal megbomlik a tudás- és létképesség összhangja, és az ember kibillen egyensúlyából. Teremtésekor az ember, miként minden létező, megkapta mindazt a lét-tudást, amire lényegszerű létezéséhez szüksége van. Ez a tudás nem minden tudás összessége, hanem az, amennyi egy-egy létezőnek szükséges, véges tudás. A végtelen Teremtő végtelen tudása (léte) meghaladja a teremtményét. Az ember az egyetlen teremtmény, aki tudja ezt, pontosabban tudomása van arról, hogy van még olyan tudás, ami tudható (létezhető). Ezt azonban *csak tudja*, de *nem létezi* — elvégre nem isten, hanem teremtmény —, azaz *nem létszerűen* tudja, hanem *csak tud róla*. Különleges teremtmény: bár véges, mint minden teremtmény, de az isteni végtelenség tükröződése (I képmása). A Teremtő nem is titkolja előtte, hogy több/magasabb tudás is van, mint az emberé — azaz több/magasabb lét is van, mint az ember léte —, de parancs formájában meg akarja óvni tőle, hiszen a végtelen isteni tudás megroppantaná a véges teremtményt. Ezért a tilalom. Az ember azonban megszegi a parancsot. Nem képmás akar lenni, hanem eredet, nem csupán tudni akar a végtelen tudásról, hanem tartalmilag is tudni-bírni-lenni akarja. Nem csupán tudni akar I-ről és ismerni I-t, hanem Isten(ként) akar lenni (tudni). Ezzel elindul az a drámai, küzdelmes eseménysor, a *történelem*, amelyben az ember igyekszik egyensúlyba hozni végtelen tudásra irányuló akaratát (melyet az istenképiség helytelen értelmezése tart elevenen benne) léte végességével, *potenciális* végtelenségét *tényleges* végességével. Hogy ennek során közelebb került-e az isteni tudáshoz, a végső és lényegi tudáshoz, azaz istenné lette legalább tudásában, az szerfölött kétséges, — létében bizonyosan nem. Annyi talán elmondható, hogy immár egyre több tapasztalata van a tudásról, és arról, hogy mit jelent véges létezőként tudni a végtelenről — merthogy ez a sajátos lény az «ember». Nem a lényegi tudása gyarapodott, hanem *tapasztalata* a lényegi tudásról, annak *tudhatóságáról és tudhatatlanságáról*. Nem «isten» lett tehát, hanem egyre inkább «ember»: véges létező, aki tud a végtelenről, de nem tudja a végtelent és nem tud végtelenül (lenni). Bibliai logikával fogalmazva: Nem tudja *lenni* a Végtelent, de *érti* a Szavát, mert a Végtelen visszhangja, I képmása.

Így tudja és tanítja a Szent Hagyomány.

